

Теоретичне обґрунтування творчої самореалізації студентів / Н.Г. Мозгальова, І.Г. Барановська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. праць. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – Вип. 22 (27), ч. 2. – С. 31-37.

Автори

І.Г. Барановська, Н.Г. Мозгальова
И.Г. Барановская, Н.Г. Мозгалева
I.G. Baranovska, N.G. Mozgalova,

Назва

Творча самореалізація студентів у мистецьких колективах
Творческая самореализация студентов в художественных коллективах
Creative self-realization of students in artistic groups

Ключові слова

Самореалізація, творчість, студенти, мистецький колектив.
Самореализация, творчество, студенты, художественный коллектив.
Self-realization, creativity, students, artistic group.

Анотація.

У статті представлено науково-теоретичне обґрунтування художньо-творчої реалізації студентів. Аналіз наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, музикознавства, методики навчання музики та музичного виховання дозволив виявити існуючі різноаспектні трактування понять «самореалізація», «творча самореалізація». Визначено, що філософи вважають самореалізацію складним процесом, який є необхідною життєвою потребою індивіда та має неабияку цінність у суспільстві; психологи визначають як цілісне, системне явище, дослідження якого потребує вивчення властивостей його структурних компонентів та зв'язків з іншими психічними процесами; педагогічна наука пов'язує проблеми самореалізації з унікальністю, індивідуальним творчим потенціалом особистості, самоактивністю у процесі особистісного росту. Обґрунтовано джерела творчої самореалізації (духовний потенціал особистості музиканта, який відображає міру активізації його духовних сил), її характерні ознаки (уміння здійснювати художньо-творчу діяльність з метою спілкування через світ художніх образів) та педагогічні умови формування (створення атмосфери розкритості, емоційного задоволення, в якій студенти знаходять радість творчості та інтелектуальних відкриттів). Діяльність мистецьких колективів розглядається як освітній простір, в якому мистецький досвід та традиції народу є органічною складовою продукування фахівців-професіоналів та інтелігентів, здатних до цілісного вирішення проблем сучасного життя, до набуття гуманістичних ідеалів, до художньо-творчої самореалізації у різних видах мистецько-педагогічної діяльності.

Summary.

The paper presents scientific and theoretical basis of artistic and creative realization of students. The analysis of scientific sources on philosophy, psychology, pedagogy, musicology, methods of teaching music and music education revealed different aspects allowed the existing interpretation of the concepts of "self-realization", "creative self". Determined that philosophers believe self-realization of complex process which is essential vital needs of individuals and has great value to society; psychologists define as holistic, systemic phenomenon, which requires research study of the properties of its structural components and connections with other mental processes; science teacher connects with problems of self uniqueness, individual creative potential, samoaktyvnisty in the process of personal growth. Grounded source of self-actualization (spiritual potential of the individual musician, which reflects the extent enhance his spiritual power), its characteristic features (the ability to carry out artistic and creative activities to communicate through the world of the images) and pedagogical conditions of formation (creation of an atmosphere of relaxation and emotional pleasure, which students find the joy of creativity and intellectual discoveries). Activities art groups considered as an educational space where art experiences and traditions of the people is an integral part of producing professionals and intellectuals capable of holistic problems of modern life, to acquire humanistic ideals, to the artistic and creative self in various kinds of artistic and educational activities.

Анотация.

В статье представлены научно-теоретическое обоснование художественно-творческой реализации студентов. Анализ научных источников по философии, психологии, педагогике, музыковедения, методики обучения музыки и музыкального воспитания позволил выявить существующие разноаспектные трактовки понятий «самореализация», «творческая самореализация». Определено, что философы считают самореализацию сложным процессом, который является необходимою жизненною потребностью индивида и имеет большую ценность в обществе; психологи определяют этот феномен как целостное, системное явление, исследование которого требует изучения его структурных компонентов и связей с другими психическими процессами; педагогическая наука связывает проблемы самореализации с уникальностью, индивидуальным творческим потенциалом личности, самоактивностью в процессе личностного роста. Обоснованы источники творческой самореализации (духовный потенциал личности музыканта, отражает степень активизации его духовных сил), ее характерные признаки (умение осуществлять художественно-творческую деятельность с целью общения через мир художественных образов) и педагогические условия формирования (создания атмосферы раскованности, эмоционального удовлетворения, в которой студенты находят радость творчества и интеллектуальных открытий). Деятельность художественных коллективов рассматривается как образовательное пространство, в котором художественный опыт и традиции народа является органической составляющей специалистов-профессионалов и интеллигентов, способных к целостному решению проблем современной жизни, к обретению гуманистических идеалов, к художественно-

творческой самореализации в различных видах художественно-педагогической деятельности.

Н.Г.Мозгальова, І.Г.Барановська
ВДПУ імені М.Коцюбинського

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ У МИСТЕЦЬКИХ КОЛЕКТИВАХ

На сучасному етапі гуманізації освіти в Україні особливе місце посідає проблема підготовки студентської молоді до художньо-творчої самореалізації. Гуманістичний підхід сутність якого полягає в «утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи» [3, с. 2]. Головними поняттями гуманістичної педагогіки постають «особистісний ріст», «самоактуалізація» та «творча самореалізація».

Кожна людина являє собою цілісну, неповторну особистість, яка відрізняється спрямованістю, волею до позитивної діяльності та співпраці. Поведінка особистості визначається вродженим прагненням людини до актуалізації – розвитку своїх природних здібностей, пошуку свого сенсу і життєвого шляху. Метою навчання у вузі має бути не набуття знань як набору понять, фактів, теорій, а творчий розвиток студента в результаті самостійного вчення. Завдання вузівської підготовки – створити можливості для розвитку, саморозвитку особистості, сприяти пошуку власної індивідуальності, допомогти студенту знайти шлях до самоактуалізації та самореалізації.

Наукові розробки з проблеми підготовки студентів до творчої самореалізації особистості підтверджують її багатогранність та різноплановість. Філософи В.Андрущенко, Ю.Афанасьєв, М.Бахтін, М.Недашківська, Г.Нестеренко, В.Муляр, Л.Подольяко, О.Чаплигін, М.Ценко, Н.Шуневич вважають самореалізацію складним процесом, який є необхідною життєвою потребою індивіда та має неабияку цінність у суспільстві.

Психологи К.Абульханова-Славська, Б.Ананьєв, Л.Божович, І.Бех, Л.Коган, Г.Костюк, А.Маслоу, Ф.Перлз, К.Роджерс, В.Роменець, С.Рубінштейн визначають цей феномен як цілісне, системне явище, дослідження якого потребує вивчення властивостей його структурних компонентів та зв'язків з іншими психічними процесами.

Педагогічний аналіз проблеми художньо-творчої самореалізації здійснюється у кількох напрямках: вивчення особливостей забезпечення особистісної самореалізації учнівської молоді (Н.Комісаренко, Л.Левченко, О.Рассказова), підготовки до професійної самореалізації (Б.Гершунський, З.Гіптерс, І.Волощук, О.Вітковська, В.Загвязинський, Н.Сегеда, Т.Сущенко), як одного з основних критеріїв сформованості культури особистості (І.Зязюн, О.Щолокова), у процесі музичного сприймання (О. Ростовський, О.Рудницька), художньо-естетичного розвитку молоді (А.Болгарський, Т.Завадська, Г.Падалка), її духовного збагачення (В.Доній, І.Єрмаков, Г.Несен, О.Олексюк).

Мета статті – визначити особливості творчої самореалізації студентів педагогічних вузів у мистецьких колективах.

Аналіз наукових джерел з філософії, психології, педагогіки, музикознавства, методики навчання музики та музичного виховання дозволив виявити існуючі різноаспектні трактування понять «самореалізація», «творча самореалізація»; встановити, що сьогодні людині надається новий статус – людини незалежної, з високим творчим потенціалом, яка перш за все має сподіватись на власні сили, розум, енергію.

Філософська наука розглядає поняття «самореалізація» як: специфічний спосіб освоєння людиною реальної дійсності (К.Ясперс, М.Хайдеггер, Ж.-П.Сартр; становлення особистості в усій багатомірності діяльнісного буття (І.Кант, Ф.Шлегель, Е.Фромм); першочергова умова ефективної життєдіяльності суспільства (В.Гумбольдт, К.Маркс, М.Вебер); свідомо, цілеспрямована, матеріально-практична, духовна діяльність особистості спрямована на реалізацію власних здібностей, обдарувань, можливостей (В.Шинкарук, В.Муляр, М.Недашківська, О.Чаплигін); вибір світоглядної та життєвої позиції індивіда (Л.Подольняк). Для розкриття неповторної індивідуальності, талантів, здібностей особистості, необхідно створити сприятливі умови, в яких воля, свобода, новизна, можливість вибору, будуть сприяти її позитивному самовиявленню та творчій самореалізації.

Філософську сутність процесу самореалізації особистості можна сформулювати у наступних положеннях:

- самореалізація особистості це єдиний процес, що забезпечує включення особистості до розташованих вище систем природи та суспільства за ієрархією;
- механізмом самореалізації виступає діяльність, але не кожний акт діяльності є самореалізацією, а тільки той, що відповідає внутрішнім тенденціям розвитку особистості;
- пізнання особистістю власних сутнісних сил (самопізнання) необхідне тому, що знаючи їх, можна спричинити позитивні наслідки і досягти бажаної мети, заощаджуючи час, зусилля та ресурси [2].

Таким чином, проблема самореалізації посідає вагоме місце в системі потреб особистості та виступає для неї необхідним життєвим процесом, оскільки орієнтація людини в світі і прагнення досягти певної мети співвідноситься з цінностями, що належать особистості.

Проблема психологічних механізмів самореалізації особистості досліджується і постійно актуалізується вченими різних галузей психології. Вивчення цих механізмів знайшло відображення у роботах А.Маслоу, К.Роджерса, Ф.Перлза, в яких поняття «самореалізація» є синонімом «реалізації своїх можливостей» і «самоактуалізації», що означає бути реальним, існувати фактично, тобто позначає стійкі позитивні зміни в особистості, реалізацію її творчого потенціалу.

У роботі А.Маслоу «Мотивація і особистість» роз'яснюється, що самоактуалізація – це бажання людини самовідбутися, тобто стати тим, ким вона може бути; використання самою людиною талантів, здібностей, можливостей тощо. Досягнення людини повинні оцінюватись не в порівнянні з досягненнями інших людей, а за критерієм повноти використання своїх

потенційних можливостей, за рівнем ототожнення понять «праця» і «радість» . Вчений визначає низку сутнісних характеристик самореалізації особистості:

- по-перше, вона є живим та безкорисливим переживанням, у процесі якого «Я» індивіда реалізує самого себе;
- по-друге, це безперервний процес самовдосконалення шляхом вибору, якому притаманні напруження волі, подолання страху тощо;
- по-третє, вона являє собою дії, узгоджені з «внутрішнім» голосом, що передбачає відповідальність особистості за їх наслідки перед собою, сім'єю та суспільством.

За А.Маслоу, пріоритет у досягненні самоактуалізації належить саме художньому вихованню, як активатору інтелектуального і творчого розвитку, позитивної емоційності й комунікативності. На думку дослідника, досвід художнього виховання може стати прикладом творчого засвоєння культурно-естетичних цінностей. Опановуючи мистецькі надбання, особистість позитивно змінюється, розвивається [6].

Домінантою творчої діяльності є спрямованість на самоактуалізацію. Саме вона становить плідний ґрунт для формування інтересів, нахилів, здібностей, позитивних сторін «Я-концепції», і головне, – самовідкриття, самовдосконалення особистості як сенсу життя.

Самоактуалізація – це реалізація себе в діяльності, у відносинах з людьми, на вибраному життєвому шляху, – вказує К.Роджерс. Цей стан вчений називає поняттям «повноцінно функціонуюча людина». На його думку, педагог повинен розкрити та активізувати творчі сили людини на шляху до визначеної мети, а не виконувати все за неї. Не нав'язувати готових рішень, а стимулювати її власні сили на розвиток та саморозвиток, які ніколи не мають меж. К.Роджерс зробив спробу визначити умови навчання, яке буде цікавим та значущим для людини:

- в процесі навчання вирішуються цікаві та значущі проблеми;
- викладач поводить себе конгруентно, тобто вільно, щиро;
- викладач проявляє позитивне ставлення до студентів, приймає їх такими які вони є;
- викладач проявляє емпатію до студентів, тобто здатний проникнути в їх внутрішній світ, зрозуміти, дивитися на світ їхніми очима, залишаючись при цьому самим собою;
- викладач виконує роль помічника і стимулятора навчання, створює психологічний комфорт та свободу для студентів. Навчання повинно бути сконцентровано на студентові, а не на навчальному предметі.

В рамках гуманістичної педагогіки викладач має спонукати студентів до морального вибору, надавши матеріал для аналізу. Методами виховання стають дискусії, рольові ігри, обговорення ситуацій, аналіз та вирішення конфліктів, а також спеціальні прийоми спілкування: Я-висловлювання, активне слухання, позитивна увага, контакт очей, фізичний контакт.

На думку К.Абульханова-Славської, самореалізація є важливою складовою стратегії життєвого шляху людини, яка формується як життєва мета особистості. Вона є засобом досягнення цієї мети – найвищою, найважливішою потребою людини у самовираженні та самоствердженні і, водночас, індикатором, умовою та складовою частиною на етапі соціального

самоздійснення особистості; станом самовираження, яке міцно пов'язане з самопізнанням, самооцінкою здібностей, співвідношенням їх із потребами людини. Справжнім суб'єктом життя, відзначає К.Абульханова-Славська, стає та особистість, яка здатна організувати свій життєвий шлях, направляючи його на досягнення головних цінностей, на вирішення завдань самовираження. При цьому активність особистості одночасно включає три відношення: до себе, до оточуючих та інших до себе [1, с. 37].

Самореалізація можлива лише тоді, коли в людини є сильний рушійний мотив для особистісного росту. В сучасній науці розробляється ідея про те, що самореалізація внутрішнього творчого потенціалу здійснюється шляхом розв'язання гострих суперечностей між «Я-ідеалом» і «Я-реальністю», тобто за умов інтеграції внутрішніх психічних механізмів (мотивації, саморегуляції, аутотренінгу, вольових зусиль, творчого натхнення) і зовнішніх, підкріплюючих, засобів зі сторони вчителів, батьків, засобів масової інформації.

Вчені доводять, що самореалізація можлива у будь-якій діяльності (майстрування меблів, проектування будівель, приготування їжі, виготовлення прикрас, написання художніх творів, виховання дітей тощо), де присутній творчий стрижень. Саме у творчості відбувається формування людини і саме через творчість стає можливим вияв її неповторної індивідуальності. За словами В.Роменця, «творчість це й засіб самопізнання, саморозвитку, це дивовижне дзеркало, в якому відображаються найтонші намагання й очікування людини, найпотаємніші її думки, вся велич її духу, її неповторного «Я» [9, с.412].

Методологічною основою для розуміння процесу творчої самореалізації особистості в педагогіці ХХ століття стали положення, які орієнтували на виховання молоді людини, насамперед, шляхом максимального розкриття її творчих здібностей (А.Макаренко, В.Сухомлинський та ін.). Згідно з поглядами цих педагогів, саме в колективі (за відповідних сприятливих умов) відбувається реалізація творчого потенціалу особистості. Колектив є основним соціальним середовищем, у якому особистість розкриває власні потреби, розвиває задатки, формує здібності.

Головним у педагогічному досвіді А.Макаренка була орієнтація на виховання щасливої особистості. Перетворення нещасливої дитини в щасливу є наслідком процесу реалізації її творчого потенціалу. Характерними ознаками нового чуттєвого стану вихованця ставали відчуття щастя, радості, повноти життя. Аналізуючи педагогічну спадщину А.Макаренка, варто виокремити основні принципи педагогічної технології видатного педагога:

- визнання права особистості на неповторність, багатобарвність як її характерну ознаку;
- спрямованість на виховання поваги, пошани, довір'я до кожної особистості;
- створення умов для самореалізації, діагностики обдарувань особистості через обов'язкове її залучення до різних видів навчальної, виробничої, художньої, управлінської діяльності;

- формування потреби виконувати правила поведінки через безпосереднє залучення кожного вихованця до ігрового ритуального процесу, що стає достатньою умовою комфортного самопочуття особистості в колективі;

- утвердження принципів здорового способу життя через реалізацію ігрового ритуального комплексу поведінки, прав і обов'язків вихованців, що розвиває відчуття романтики, неповторності, привабливості щоденного буття;

- гармонійне поєднання особистісного й колективного, що виявляється у здатності дитини приймати духовні та матеріальні блага, а також готовність поділитися ними [5].

Вчитель пробуджує творчу думку вихованців на уроці, створює необхідні умови для їхньої самореалізації, але, на думку В.Сухомлинського, кращі можливості таїть у собі позаурочна та позашкільна діяльність, адже головним принципом її організації є принцип добровільності. Саме в таких умовах творчість стає діяльністю, «в яку людина ніби вкладає часточку своєї душі: чим більше вкладає, тим багатшою стає сама...», – зазначав В.Сухомлинський [11, с. 109].

Творчість потребує певної зосередженості та розвитку духовної і фізичної природи людини. Як відзначав Л.Курбас, «художня творчість передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань, умінь, завдяки яким створюється продукт, який відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю» [4, с. 396]. Продовження цих думок знаходимо у К.Станіславського, який підкреслював, що «вона (творчість) захоплює не лише зір та слух, але й усі п'ять почуттів людини. Вона захоплює, крім того, тіло, думку, розум, волю, почуття, пам'ять, уяву» [10, с. 288].

В останні десятиріччя педагогічна наука все сміливіше пов'язує проблеми самореалізації не лише з унікальністю, індивідуальним творчим потенціалом особистості, а й її самоактивністю у процесі особистісного росту. В роботах В.Загвязинського, І.Зязюна, Т.Сущенко, С.Сисоєвої та інших розглядається взаємозв'язок між процесами творчої діяльності вчителя (викладача) й учня (студента) та динамікою їх розвитку через конкретні процеси самоздійснення у різних видах творчої діяльності. Творча самореалізація – «усвідомлення і співвідношення зовнішніх впливів та вимог з комплексом внутрішніх умов особистості: «хочу», «можу», «маю», «потрібно», в яких творча готовність і бажання, передусім, належать до здатності «робити себе» через і за допомогою спілкування й активної діяльності, котрі виступають як вияв самосвідомості в цілепокладанні, самовдосконаленні та саморегуляції» .

Важливою умовою самореалізації особистості в межах поза навчального середовища є створення атмосфери розкритості, емоційного задоволення, в якій учні знаходять радість творчості та інтелектуальних відкриттів. За твердженням О.Рудницької, у музичній навчальній діяльності творчість виявляється не лише у створенні нових інструментальних творів та мелодій пісень на основі отриманих знань (це, звісно, важливий показник творчості), а й у переживанні почуттів натхнення, окрилення, захоплення від діяльності, готовності помічати і формулювати альтернативи, імпровізувати тощо. Цей стан не завжди завершується відповідним результатом у вигляді продукту творчості, але він є необхідним для формування «Я-концепції», розвитку фантазії, самостійних оцінних суджень, самореалізації особистості [8]. \

Джерелом творчої самореалізації є духовний потенціал особистості музиканта, який відображає міру активізації його духовних сил, – зазначає О.Олексюк. В інтерпретаційному процесі творча самореалізація охоплює весь шлях творчої мети від першої думки до її виконавського втілення [7].

На думку О.Щолокової, характерною ознакою творчої самореалізації є «уміння здійснювати художньо-творчу діяльність з метою спілкування через світ художніх образів». За таких умов творче сприймання творів мистецтва, їх самостійне виконання та художньо-творча інтерпретація набувають катарсичного характеру, стають джерелом щирих переживань і дають насолоду, активізують творчі потенції школярів [12, с. 25].

В контексті мистецької підготовки студентів педагогічних вузів актуальним залишається проблема діяльності мистецьких колективів, що розглядаються як освітній простір, в якому мистецький досвід та традиції народу є органічною складовою продукування фахівців-професіоналів та інтелігентів, здатних до цілісного вирішення проблем сучасного життя, до набуття гуманістичних ідеалів, до художньо-творчої самореалізації свого потенціалу у різних видах мистецько-педагогічної діяльності.

Діяльність мистецьких колективів вузів (ансамблі, хори, творчі студії, творчі лабораторії) ґрунтується на принципах свободи вибору, соціокультурної спрямованості, гуманізації, зв'язку з практикою (гнучкість та варіативність програм, розкладу, місця проведення). Як інтегральний показник результату діяльності у мистецьких колективах, художньо-творча самореалізація характеризується єдністю п'яти компонентів: емоційно-перцептивного; мотиваційно-вольового; пізнавально-активного; ціннісно-орієнтаційного; художньо-діяльнісного. Навчаючись у мистецьких колективах студентська молодь набуває мистецького-педагогічного досвіду, творчо самореалізується.

Таким чином, діяльність мистецьких колективів у вузі забезпечує взаємозв'язок мистецтва з освітою, мистецтва із суспільством (як вищою формою прояву), використовує поліфункціональність мистецтва на етапі навчання та творчої самореалізації особистості. Розмаїтість мистецьких поєднань дозволяє посісти гідне місце в духовній спадщині, збагатити творчі перспективи, впливати на чинники, які є визначальними у професійних якостях учителя – творця, митця та майстра педагогічної діяльності.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни – Москва: Наука, 1991. – 299 с.
2. Барановська І.Г. Мистецтво – джерело художньо-творчої самореалізації студентів педагогічних ВНЗ.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Курбас Л. Березіль: Із творчої спадщини /Упоряд. М.Г. Лабінський. Авт. передм. Ю.Бобошко. - К.: Дніпро, 1988. – 518 с.
5. Макаренко А.С. Избр. пед. соч.: В 3 т. Т.3. – К., 1984. – 225 с.
6. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. Перевод с англ. А.М. Татлыбаева. Вступ. ст. Н.Н. Чубарь. – СПб.: Евразия, 2001.– 478с.

7. Олексюк О.М., Ткач М.М., Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва. Навч. посібник. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
8. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
9. Роменець В.А., Моноха І.П. Історія психології ХХ століття: навчальний посібник /Вст. ст. В.О. Татенка, Т.М. Титаренко. Вид. 2-ге, стереотип. – К. : Либідь, 2003. – 992 с.; іл.
10. Станиславский К.С. Моя жизнь в искусстве. – М.: Искусство, 1980. – 341 с.
11. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1979. Т 1. – 686с., Т 3. – 719 с.
12. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами художньої культури: Навчальний посібник. – К.: УДКУ, 1993. – 80с.